

POD *um*

ŠTRIKOVE
MINI-NOVINE

GODINA 4 • BROJ 9
DECEMBAR 2024

FALI NAM NJENE PRIČE.

BEZ NJENE PRIČE, NJEGOVA JE NEDOSTATNA,
SKORO DIRLJIVO TUŽNA U IDEJI DA JE SAMO ONA BITNA.

SVET JE NAŠ. NJENE PRIČE SU GENIJALNE.
NAŠA SLOBODA NIJE NJENO ĆUTANJE.

VELIKI PROJEKAT IZDAVAČKE KUĆE

mesinjanke

Njena priča je i tvoja priča

Co-funded by
the European Union

*Na sveopštem
temelju
gladi i straha,
sve priče počinju
sa „mi“ ili „neki“.*

Ani Erno

ANI ERNO (1940) francuska je književnica koja je napisala preko trideset knjiga. Za svoj rad 2022. godine dobila je Nobelovu nagradu za književnost.

Erno je rođena u Normandiji, u radničkoj porodici. Studirala je na univerzitetima u Ruanu i Bordou, i stekla diplomu iz moderne književnosti. Do 2000. godine predavala je književnost, nakon čega se potpuno posvećuje pisanju. Prelazak iz radničke klase u viši srednji sloj preko obrazovanja, biće tema knjiga Ani Erno.

Književnu karijeru počinje 1974. s *Les Armoires vides*, o ilegalnom abortusu, fikcionalizovanoj autobiografskoj činjenici. Već 1984. dobija čuvenu nagradu Renodo za roman *La Place*.

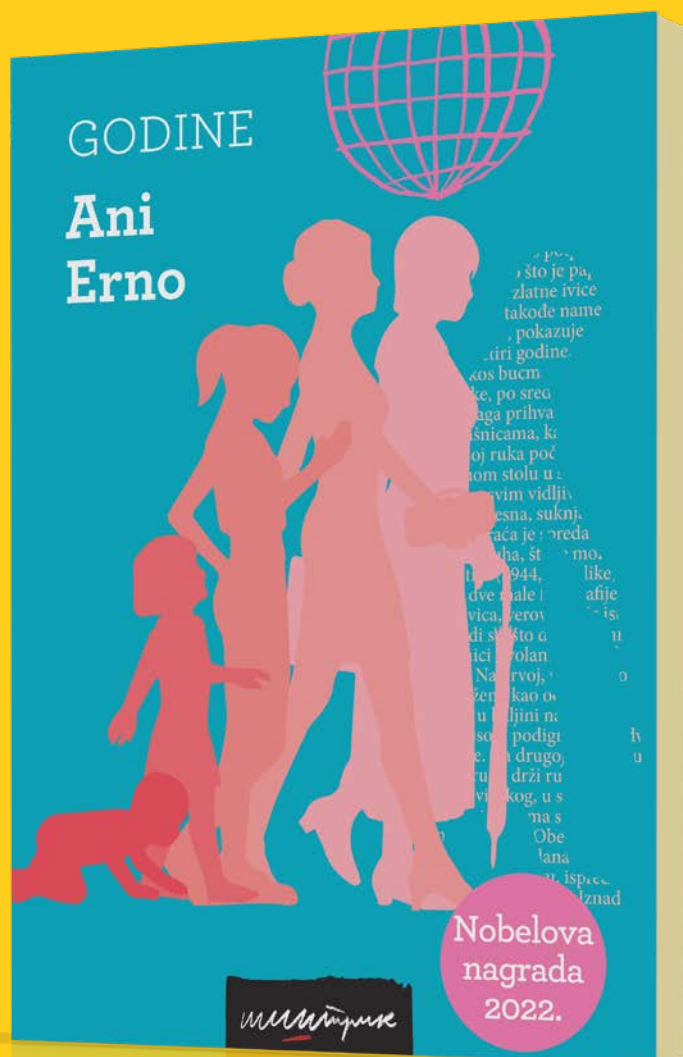
Teme o kojima piše jesu klasna podela, feminizam, društveno i kolektivno biće, a delo joj je zasnovano na produbljenim psihološkim i sociološkim uvidima. U kasnijim romanima sve se više okreće autobiografskom u pisanju, pa je proglašena rodonačelnicom autobiografske fikcije.

U romanu *Godine*, koji se smatra njenim magna opusom, uporedno je prikazala francusko društvo od završetka Drugog svetskog rata do kraja 20. veka, i svoj život u tih šest decenija. Delo je dobilo nagrade Margaret Diras, Fransa Morijak, Strega.

Nobelovu nagradu dobila je za „hrabrost i kliničku preciznost kojom razotkriva korene otuđenja i kolektivna ograničenja ličnog sećanja”.

Sve će slike nestati i Sačuvati nešto od vremena u kom nikad nećemo biti, odvija se čitav jedan život, čitava istorija jedne zemlje, čitavo umetničko delo. I odvija se vreme. Ove dve rečenice su razlog pisanja romana, sve će slike nestati... Godine su takođe i roman o vremenu, o načinu da se vrate osećaji koji behu, a koji su nas sastavili takve kakvi jesmo. Osim što su otvorile mogućnost uzbudljivog komparativnog čitanja dva velika romana o vremenu (i Francuskoj), od jednog muškarca, genijalnog Marsela Prusta, i jedne žene, nobelovke Ani Erno, Godine su svakako značajan doprinos književnoj zapitanosti i uznemirenosti zbog te ravnodušne i, možda, jedine stvarne pojave – vremena.

IZ POCOVORA LJUBICE PUPEZIN

Prevela

JELENA STAKIĆ (Beograd, 1940), diplomirala na Grupi za psihologiju Filozofsko-istorijskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Radila kao istraživačica masovnih medija i javnog mnjenja, i u oblasti marketinga. Od kraja 1974. književna prevoditeljka u statusu samostalnog umetnika. Prevodi s engleskog i francuskog.

Članica Udruženja književnih prevodilaca Srbije. Prevela oko sto četrdeset knjiga (eseja, studija iz različitih oblasti, romana,

pripovedaka, pozorišnih komada) s francuskog i engleskog jezika.

Autor knjiga *Mačke i mi* (Nolit, 1988), i *Žedni preko vode*, nešto o prevođenju (BMG, 2001).

Pravila izlete u novinarstvo i publicistiku.

Dobitnica više nagrada za publicistički rad i prevođenje; poslednje – Nagrada za životno delo Udruženja književnih prevodilaca Srbije (2008) i nagrada za najbolji prevod s francuskog, za knjigu *Mišel Goslar Jursenar, biografija* (2014).

„AKO NE RIZIKUJEŠ, ONDA NIJE VREDNO“

NOBELOVKA ANI ERNO O SVOJIM KNJIGAMA I KARIJERI

Moje knjige su tako kratke jer provodim dugo vremena pišući ih,
odgovara Ani Erno na kritike zlobnika da njeni romani imaju premalo stranica.

Kada mi Ani Erno otvorila ulazna vrata iz svom domu u Seržiju, 40 minuta izvan Pariza, momentalno je prasnula u smeh. Izvor njene zabave je moj obiman prtljag, koji sam dovukla iz Londona vozom. „Ne brini“, kažem, užasnuto, „ne planiram da se uselim“, što izaziva kod nje još više smeha. Erno ima osmeh koji je delikatan, razborit i velikodušan, piše novinarka „Gardijana“.

Ani Erno je prva Francuskinja koja je dobila Nobelovu nagradu za književnost. Njen rad razotkriva, bez sentimentalnosti i senzacionalizma, akutnu društvenu nejednakost u Francuskoj, posebno kada se radi o ženama i ljudima iz radničke klase. Njene knjige, pisane uglavnom u prvom licu, varljivo direktnim stilom, od ranih 70-ih stvaraju duboku prisnost sa njenim čitaocima, probijajući naduvani ego književnog izdavaštva i secirajući iskustva tako svakodnevna i izuzetna kao što su nesrećni brakovi, strastvene afere, briga o starijim roditeljima, dijagnostifikovanje raka i ilegalan abortus.

Glas Ani Erno koji se nikome ne pravda – u knjigama koje nisu klasični romani, ali nisu ni konvencionalni memoari – nepogrešivo je njen, ali i privlačno univerzalan. Njen glas je kontejner, rekla je, za priče drugih ljudi, kao i za njene.

Njen govor na primanju Nobelove nagrade u decembru svedočio je o cilju njenih knjiga da „razbiju samoću zakopanih i potisnutih stvari“. Iako živi sama sa dve mačke, ona je suprotnost povučenom, pustinjačkom piscu, i otvorena je u pogledu svoje potrebe za druženjem.

Dobijanje najvećeg svetskog književnog priznanja je pojačalo njen „javni profil“ poslednjih meseci, odvevši je u Brisel, Brazil i Njujork. Ovog leta otputovaće u Italiju, Tursku i Veliku Britaniju, gde će se pojaviti na Čarlston festivalu zajedno sa Sali Runi. Prošle jeseni, istog dana kada se vratila u Francusku sa svog pobjedničkog puta na Menhetnu, prisustvovala je protestu povodom troškova života u Parizu.

„Zar niste bili iscrpljeni?“, pitam je, misleći da je, sa 82 godine, možda želela bar 24 sata da odspava zbog džet-lega. Osvrće se na svoju prozračnu dnevnu sobu, naglašenu velikim buketom cveća i zgodnim zidom od knjiga, a onda me fiksira svojim napetim pogledom. „Kada neki događaj

zahteva da učestvujete, a osećate da ne možete... Pa, zapravo, možete.“

Njena majka, Blanš, bila je inspiracija za njenu neumornu radnu etiku. Načitana žena iz radničke klase, Blanš je zaobišla sudbinu fabričkog rada tako što je postavila i vodila kafe, zajedno sa ocem, Alfonsom, u njihovoj ruralnoj zajednici u Normandiji 40-ih. Time je porodica ušla u skromnu nižu srednju klasu. Njeno detinjstvo je u nekim aspektima bilo idilično: satima je čitala u krevetu uz neograničene grickalice iz prodavnice njenih roditelja, jer su je oni ohrabivali da se usredsredi na školske zadatke umesto da se bavi porodičnim poslom. Ali kako je napredovala u akademskom smislu i napredovala u društvu, iskusila je i sram klasne svesti (miris izbeljivača u kući njenih roditelja, u poređenju sa lepim mirisima u domovima njenih dobrostojećih drugarica iz razreda; njena majka je jednom otvorila vrata jednoj od njenih učiteljica u „umazanoj spavaćici“). Roman koji je tome posvećen, je „Sramota“ iz 1998. godine.

„Mladić“, najnovija knjiga francuske spisateljice, koja je izašla u Francuskoj prošlog maja, prikazuje Ani u punom posedu svojih moći, opisujući zapaljivu aferu koju je imala u svojim 50-im godinama sa muškarcem 30 godina mlađim od nje. Prošle godine, njeni memoari iz 2000. o tajnom abortusu koji je imala u dvadesetim godinama, našli su novu brojnu publiku u moćnoj ekranizaciji francuske re-

diteljke Odri Divan. To što je feminizam usidren u telesnom iskustvu, „pokazivane stvari onakvim kakve jesu, a ne onakvim kakve bi trebalo da budu“ – još uvek relevantno za mlađe generacije – izuzetno je dirljivo kod Erno.

Zlobnici su izjednačili kratkoću njenih knjiga sa nedostatkom suštine. „Mladić“ je, na primer, objavljen u čak smelih 53 stranica. Tehnički se kvalifikuje kao proširena kratka priča, a ne čak ni kao novela. Inspirisala je žestoke memove na BookTok-u („Gde je ova knjiga? Ne mogu da je vidim za 8 evra?“), rekao je jedan korisnik, pre nego što je dao oduševljenu recenziju). Spisateljicin tipičan odgovor na takve kritičare bio je da istakne da dužina knjige nije pokazatelj količine rada: „Moje knjige su tako kratke jer provodim dugo vremena pišući ih“, rekla je ona.

Iako je predavala književnost u srednjoj školi od 1974. godine, Ani Erno nikada nije predavala kreativno pisanje i tvrdi da je zbunjena modernim američkim izvozom književnih radionica. „Pretpostavljam da ove radionice pomažu ljudima da ne prave očigledne greške“, kaže ona sada. „I, naravno, postoje pisci koji zaista moraju da znaju da li je nešto dobro ili ne. Ali na kraju dana samo vi znate...“

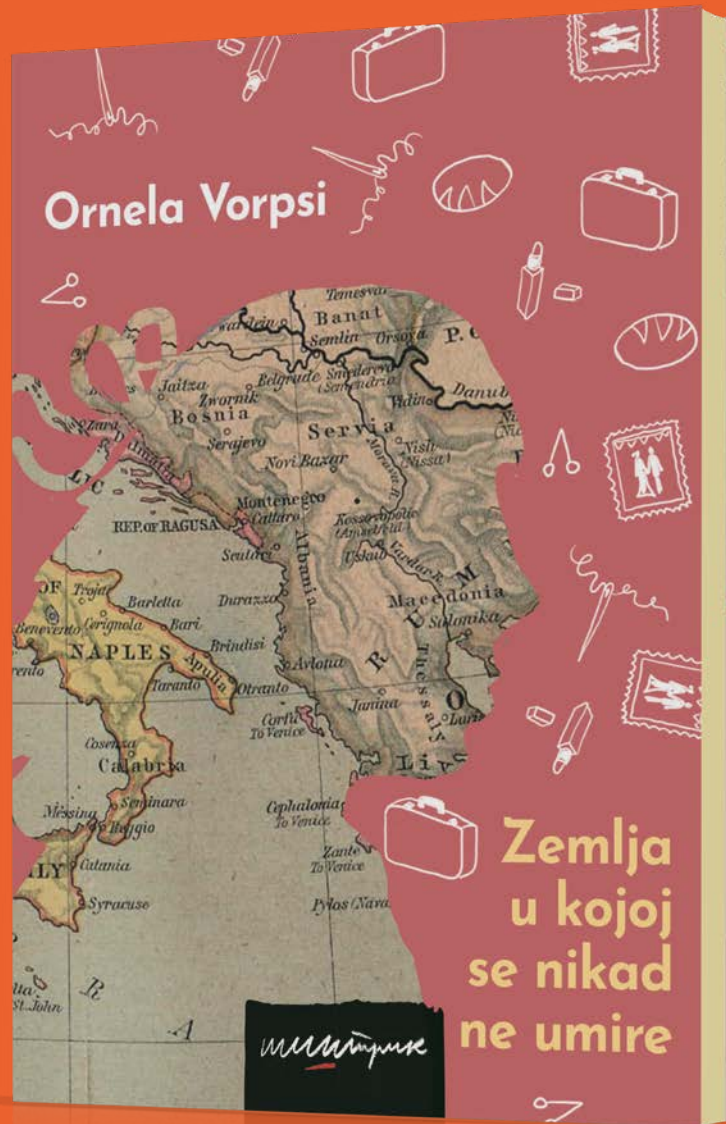
Pitam da li joj drugi pisci šalju rukopise na pregled i ona se smeje. „Sve vreme. I obični ljudi, takođe. Kažem im da ih pošalju uredniku!“ Svom uredniku u „Gallimard-u“, sa kojim radi već 15-ak godina, poslala je remek-delo „The Years“ u potpunosti završeno, ne pokazujući ga nikome drugom unapred („Apsolutno ne!“). Njen jedini savet za pisanje, ako se tako može nazvati, je: „Ako ne rizikuješ, onda nije vredno.“

Spremnost da se rizikuje i u sećanju i u pisanju, bez traženja uveravanja ili odobrenja drugih ljudi, izdvađa Erno od njenih vršnjaka. Priča o devojčici (prvi put objavljena 2016) bila je narativ o seksualnom zlostavljanju i traumi koju je Erno pretrpela kao tinejdžerka od nadzornika u letnjem kampu u Normandiji 50-ih i izazvala je debate u Francuskoj. Nasuprot tome, „Mladić“ je knjiga o seksualnom osnaživanju, o doživljaju sebe kao seksualnog subjekta i uživanju u zrelosti koju ona donosi. „Apsolutno“, odgovara ona, „to uopšte nije priča o pokornosti.“

Preuzeto sa nova.rs

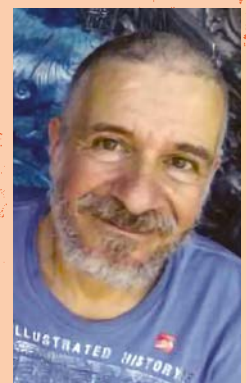
ORNELA VORPSI (1968) albanska je književnica, fotografkinja, slikarka i video-umetnica. Rodnu zemlju napustila je sa dvadeset dve godine, i preselila se u Italiju, gde je studirala na Akademiji za umetnost, a školovanje je nastavila u Parizu, gde se seli nakon šest godina. Njena umetnička dela izlagana su mnogo puta u Francuskoj, Italiji, Crnoj Gori, Albaniji i Belgiji. Vorpsi je nagrađena italijanskom nagradom Grinzane Cavour, kao i Premio Viareggio, Premio Elio Vittorini, Premio citta di Vigevano, Prix méditerranéen des Lycéens. Godine 2010. našla se među 35 najboljih evropskih pisaca u knjizi koju je priredio Aleksandar Hemon Best European Fiction, a za koju je pogovor napisala Zejdi Smit.

U svom romanu Ornela Vorpsi govori o odrastanju junakinje u Albaniji za vreme Envera Hodže, u jednoj zemlji u kojoj ljudi nikako ne umiru, jer su tako snažni i iskonski i nepobedivi, ali gde je opasno biti lepa žena ili neupućeno dete koje rado prihvata slatkiše od staraca, ili čovek koji će reći šta misli u pogrešno vreme, na pogrešnom mestu. U ovoj zemlji, i tolikim zemljama, ljudi ne umiru – oni samo nestaju.

Preveo

ALEKSANDAR LEVI rođen je 1963. godine u Beogradu. Po završetku osnovne škole i gimnazije studirao je na Filološkom fakultetu na Katedri za italijanski jezik i književnost. Na toj katedri radi kao lektor za italijanski jezik od 1995. godine, a kao profesor italijanskog jezika radio je u Fondaciji Ilije M. Kolarca i u Filološkoj gimnaziji. Saradnik je brojnih časopisa u Srbiji i Italiji, član Udruženja novinara Srbije i autor više članaka iz oblasti italijanske književnosti i traduktologije. Prevodilačkim radom bavi se od 1999. godine, a od 2000. je i član Udruženja književnih prevodilaca Srbije. Autor je brojnih prevoda sa italijanskog jezika, a najviše se istakao kao prevodilac knjiga Umberta Eka, Luiđija Pirandela, Oriijane Falači. Za prevod romana Umberta Eka „Praško groblje”, zajedno sa kolegicom Mirelom Radosavljević, dobio je nagradu Udruženja književnih prevodilaca Srbije Miloš N. Đurić za najbolji prozni prevod u 2011. godini.

ŽIVJETI U ZEMLJI BEZ SMRTI

Prenosimo deo kritike Lucasa Legovića, polaznika Štrkove radionice pisanja književne kritike *Mlada Evropa* čita

[...]

Ornela Vorpsi, albanska spisateljica i umjetnica, stvorila je jedinstven pripovjedački glas u svom djelu *Zemlja u kojoj nitko nikad ne umire*, kojim dojmljivo istražuje izgnanstva, identitete i ženska iskustva u patrijarhalnom albanskom društvu. Iako je podrijetlom iz Albanije, Vorpsi ovu knjigu piše na talijanskom jeziku čime pridodaje slojevitosti i kompleksnosti djela: odustajanje od pisanja na materinskom jeziku simbolizira nemogućnost suočavanja s prošlosti na jeziku usvajanom u djetinjstvu. U svojoj bilješki na kraju knjige naslovljenoj „Na jeziku lišenom djetinjstva” autorica piše kako je morala koristiti jezik lišen djetinjstva kako bi se mogla suočiti s vlastitom povijesti. Time je albanski predstavljen kao jezik šutnje i nemogućnosti govora te je pisanje na tom jeziku predstavljeno kao suočavanje s praznim papirom, dok talijanski, novousvojeni jezik migrantice, briše jezične barijere i omogućava artikuliranje misli koje bi inače ostale neizgovorene. Čini se da strani jezik u ovom slučaju ima terapijsku ulogu –

pripovjedačica pomoću njega može ispisati stranice osobnog dnevnika trauma vezanih uz djetinjstvo u Albaniji koje nikad ne bi mogle biti ispričovijedane na albanskom jeziku. Ovaj izbor jezika ne samo da odražava njezino osobno putovanje već i obogaćuje tekst osjećajem raseljenosti i kulturne intersekcije.

Za žene u Albaniji tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća borba je još dublja i kompleksnija u usporedbi s onime što proživljavaju muškarci pod represivnim političkim režimom. U ovom patrijarhalnom društvu, biti žena često se čini kao hodanje po žici iznad ponora očekivanja i ograničenja. Zrak je gust od neizgovorenih pravila, a teret tradicije teško im leži na ramenima. Pitanje ženske seksualnosti strogi je tabu koji ne smije preći preko usana adolescentica kako ne bi bile nazivane pogrđnim imenima. [...] Žene su u Albaniji neopjevane junakinje, podnose oluju društvenih normi dok pronalaze načine da potvrde svoj identitet i autonomiju. Njihove su priče urezane u tkivo nacije, priče o tihom prkosu i nepokolebljivoj hrabrosti koje govore o sposobnosti ljudskog duha da izdrži i napreduje unatoč nemogućim izgledima.

[...]

Vraćanje na pitanje sa početka – *Što je zemlja u kojoj se nikad ne umire?* može pomoći u osvjetljavanju ovog romana iz nekoliko kutaka. Prije svega, valja razumjeti da je ova fraza posve ironična i metaforička te da se pomoću nje reflektira mračna stvarnost života u Albaniji pod represivnim režimom, gdje je kvaliteta života toliko degradirana da se smrt čini gotovo poželjnom u usporedbi s patnjom nastavka življenja. Ideja o zemlji u kojoj nitko nikad ne umire također se može tumačiti kao mjesto gdje su ljudi zarobljeni u vječnom stanju patnje, nesposobni pobjeći od surove stvarnosti. Ona sugerira vrstu živuće smrti, gdje likovi podnose beskrajne teškoće, represiju i očaj, posebno žene koje se suočavaju sa sustavnom opresijom i patrijarhalnim nasiljem. Ova sintagma hvata stagnaciju i beznade koje prožimaju društvo prikazano u knjizi, gdje su svakodnevne borbe toliko preplavljujuće da se čini kao da vrijeme stoji, a smrt, odnosno oslobođenje od boli je uskraćena. Stoga, „zemlja u kojoj nitko nikad ne umire” služi kao snažna metafora za trajanje patnje i nedostatak oslobođenja ili promjene u društvu gdje su pojedinci, posebno žene, osuđeni na preživljavanje u represivnim uvjetima bez nade za olakšanje ili transformaciju.

[...] vrijednost ovog djela leži u tome što uspijeva čitatelja uvući u svijet ispunjen kompleksnim emocijama i mračnim humorom, unatoč njegovim povremenim površnim tretmanima osjetljivih tema. Ornela Vorpsi vješto stvara atmosferu u kojoj se isprepliću ljepota i užas, nježnost i okrutnost, pružajući nam uvid u stvarnost života u Albaniji kroz oči onih koji su najviše pogođeni – djevojčica i žena. Iako možda ne zadire uvijek dovoljno duboko u složene društvene probleme koje predstavlja, njezin sugestivan i dovitljiv stil te sposobnost da kroz kratke, ali snažne vinjete ispričovijeda upečatljive priče, čini ovu knjigu vrijednom čitanja i analiziranja. Upravo u toj igri kontrasta, između raskošnog jezika i surovih stvarnosti, leži istinska snaga *Zemlje u kojoj nitko nikad ne umire*. 🍷

Lucas Legović

ZUZANA BRAPCOVA (1955) (1959–2015) rođena je u Pragu u porodici istoričara umetnosti. Nakon završetka škole radila je u Univerzitetskoj biblioteci u Pragu, zatim u bolnici i kao čistačica. Posle toga bila je urednica u nekoliko izdavačkih kuća. Prvi roman Daleko od stromu objavila je kao samizdat 1984, a 1987. za njega je dobila nagradu Jirži Orten. Njen treći roman Rok perel prvi je češki roman koji govori o lezbijskoj ljubavi. Za roman Tavanice Brapcova je dobila najprestižniju češku književnu nagradu Magnezija literara.

Ovaj roman, pored društveno i dalje aktuelne tematike, pruža čitalački užitek briljantnim rečenicama, iznenađujućim poređenjima, bistrim opaskama i lucidnim zapažanjima; nije „težak”, što su mnogi govorili za Tavanice, brz je, raznorodan, univerzalan po pitanju ljudske borbe između racionalnosti i emotivnosti, instinkta i intelekta, napet, inteligentan, uprkos ponorima zabavan i pun duha.

IZ POGOVORA TIHANE HAMOVIĆ

TIHANA HAMOVIĆ (1981) diplomirala je na grupi za bohemistiku Filološkog fakulteta u Beogradu, prevodi češku poeziju, prozu, filozofiju i dramu. Među njenim prevodima su romani Jahima Topola, Petre Hulove, Mareka Tomana, Bjanke Belove, poezija Kateržine Rudčenkove, kulturno ekspresionističko delo Ladislava Klime Stradanja kneza Šternenhoha, izbor iz opusa češkog fenomenologa Jana Patočke. Vodi blog na kome objavljuje svoje prevode i autorske tekstove, pre svega poeziju. Boravila je u Pragu kao stipendistkinja Češkog književnog centra. Bila je članica žirija međunarodnog prevodilačkog takmičenja Cena Susanny Roth. Trenutno je mentorka za češki jezik međunarodnog evropskog projekta CELA. Članica je Udruženja književnih prevodilaca Srbije.

Prevela

GODINA BISERA: POSTKOMUNISTIČKA EUFORIJA

Jedna od posebnih draži popularne serije „Euforija” leži u portretisanju prve generacije u ljudskoj istoriji za koju ne važe moralna i društvena pravila ranijeg pokolenja. Nesputani etikom čak ni svojih roditelja klinci uživaju apsolutnu slobodu da, u granicama dominantnog ekonomskog ustrojstva i zakona koji ga štite, sami kreiraju i biraju svet u kome žele da žive.

Ta nesputana sloboda sa sobom donosi i anksiozni strah, gubitak orijentacije i probleme u traganju za sopstvenim identitetima i mestom pod suncem.

Slična dezorijentisanost nije strana ni književnosti Srednje i Istočne Evrope koja je nastajala na poslednjem prelasku veka. Generacije odgajane pod strogom sovjetskom čizmom, ekonomskom i, često, moralnom bedom, jednog jutra su se probudili u svetu velikih mogućnosti i kolektivnih i ličnih sloboda. Ono što je važno tokom čitavog njihovog života, bukvalno preko noći je prestalo da postoji. Sve ovo je kod mnogih izazvalo vrtoglavicu.

Odjek ove parališuće slobode se, poput prave milenijumske bube, uvukao i u knjigu „Godina bisera” (prvi put objavljene 2000. godine) češke autorke i novinarkе Zuzane Brapcove koju je, u prevodu Tihane Hamović, objavila izdavačka kuća Štrik.

Kada je Luciji bilo devet godina u Prag su ušle sovjetske okupatorske trupe, a kada je njena ćerka napunila devet godina komunizam je pao. Ovo sa padom komu-

nizma bi u njenom slučaju trebalo uzeti sa dozom skepse jer je Zid pao u Belinu, a ne u njenoj umu i srcu.

Lucija je, poput mnogih pripadnika njene generacije, i ostala „zatvorena, hladna, nesentimentalna”. Naizgled samostalna, odrasla i slobodna ona se i dalje nalazi u nekoj svojoj ličnoj komunističkoj diktaturi.

„Bila je neupotrebljiva za ovaj svet, što je vrlo dobro znala. Izgubljena. Dezorijentisana. Definitivno neprilagođena. Više ništa nije stizala, a toliko toga je htela... Celo njeno odrastanje bilo je pod komunizmom, i izrasla je pošteno ukrivo.”

Brana njenih emocija počinje da popušta kada od urednika dobije zadatak da uradi intervju sa poznatom lezbijskom aktivistkinjom. Prizor oslobođenih žena koje se spremaju da dobiju dete, ohrabrilu ju je da i se i sama upusti u vezu sa mladom i lepom Magdom.

Na pragu četrdesete godine života Lucija iz svog ormana vadi emocije za koje je mislila da ih je zauvek sakrila. Ono što sada počinje da oseća prema mladoj recepcionerki iz provincije nekada je osećala prema školskoj drugarici Renati. „Dole maske: volela sam je ljubavljku kakvu kasnije nikad nisam doživela”, kaže o svom tinejdžerskom iskustvu. Emocije koje je gajila prema najboljoj drugarici bile su toliko drsko slobodne i van tokova vladajuće doktrine da je morala sama sebi da obavi „dobrovoljnu amputaciju krila”.

Zatvorena u tamnicu koju je u skladu sa tada aktuelnim društvenim narativom sagradila sama oko sebe ona nikada nije uspevala da uspostavi istinske odnose sa drugim živim bićima. Svi njoj bliski ljudi, majka, suprug i ćerka, znali su koliko je ona distancirana i hladna i nikada nisu zaista pokušavali da komuniciraju sa njom što je Luciju još više izolovalo.

Sa snažnim ironijskim otklonom autorka junakinju oslikava kao čedo svog doba – prepunu predrasuda, stereotipnih stavova, zadojenu elitizmom, autohomofobijom i automizoginijom. Lucija ume da osuđuje i ismeva druge žene zbog njihovog fizičkog izgleda, godina, porekla...

„Ona nije dobro, ona hoće da bude dobro”, kaže Lucijina ćerka. „Ona nije liberalna, širokogruđa i puna razumevanja. Ona hoće da bude liberalna, širokogruđa i puna razumevanja. Ona nije mlada, ali toliko, toliko bi htela da bude...”

Kao što nekome ko je mnogo vremena proveo u tami jaka svetlost smeta i izaziva gotovo fizičke bolove u očima i glavi, tako i zaljubljena Lucija ima problema sa, po prvi put u životu, slobodom i pravim emocijama. Poput deteta u prevelikim patikama ona počinje dezorijentisano da baulja kroz život ne znajući da korača kao odrasla osoba.

I sama pripadnica iste generacije, češka književnica i novinarka vešto i iskusno vodi svoju junakinju na njenom putu propasti. Autorka pokazuje mnogo razumevanja za nerazumno Lucijino ponašanje koja u novootkrivenoj strasti polako gubi kontakt sa stvarnošću.

Nelinearni način pripovedanja doprinosi atmosferi anarhističkog gubitka razuma u koje junakinja polako upada.

Kada je bila objavljena, knjiga „Godina bisera” je predstavljena kao prvi češki lezbijski roman. Brapcova je i prva dobitnica disidentske nagrade namenjene mladim autorima koji su bili zabranjivani u starom režimu. Zato i ne bi trebalo da čudi snažni antikomunistički narativ koji provejava kroz delo.

Brapcova je ovim romanom, koji je odmah dobio tri izdanja, u javni prostor tada još mlade i nezrele demokratije, uvela teme kao što su istopolna ljubav, mentalno zdravlje, suicid, porodično nasilje, položaj žena u mentalnim institucijama, kao autohomofobija i automizoginija.

Milan Arandžević

Preuzeto sa portala bookvar.rs.

EN ENRAJT (1962) jedna je od najznačajnijih irskih književnica srednje generacije. U mladosti je radila kao televizijska producentkinja i rediteljka, a književnu karijeru započela je početkom devedesetih.

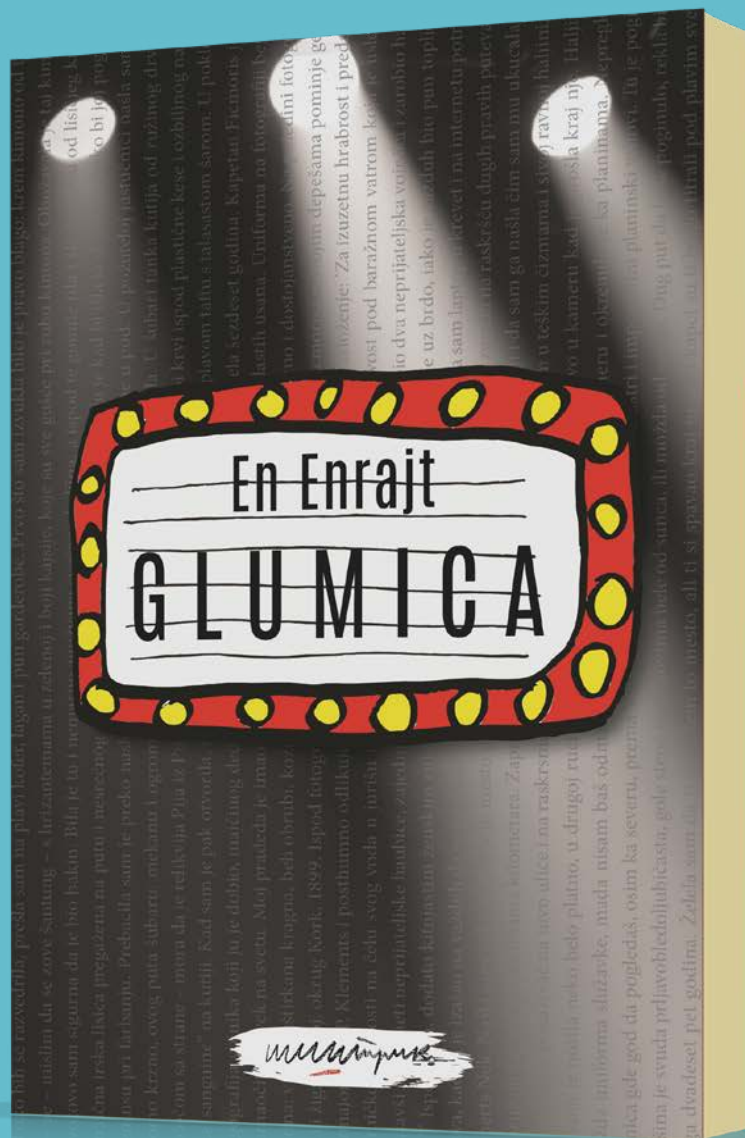
Enrajt je autorka devet romana, dve zbirke priča, knjige memoara o majčinstvu i zbirke eseja. Njen roman Okupljanje (Gathering) 2007. nagrađen je Bukerovom nagradom. Prva je dobitnica Nagrade za irsku fikciju,

za roman The Green Road (2015). Za svoj književni rad dobila je i druga značajna priznanja, poput nagrade Vitbred i Medalje Andre Karnegi za fikciju i nagrade irskog PEN-a.

Njeno stvaralaštvo odlikuje prikazivanje kompleksnih porodičnih odnosa, upečatljivi likovi i prodorni uvidi u slojevitost i nepredvidivost ljudske prirode i karaktera. Istražuje teme identiteta, sećanja, gubitka.

Nora istražuje prošlost svoje majke Ketrin, otkrivajući istine o glamuroznom svetu filma i pozornice, ali i o porodičnoj istoriji, majčinstvu, ljubavi, traumama. Ketrin O'Del nije bila samo najveća diva jednog vremena. Bila je složena ličnost, umetnica raskošnog talenta, ali i osetljiva i nesigurna žena u potrazi za podrškom i priznanjem, istovremeno moćna i jaka, majka puna ljubavi za svoju ćerku, odlučna da je zaštiti.

En Enrajt je maestralna pripovedačica koja nam priču o Ketrin O'Del donosi s filmskom živopisnošću, kombinujući opise života iza kulisa s intimnim, emotivno snažnim trenucima između majke i ćerke.

Prevela

JELENA FILIPOVIĆ je profesorka španskog jezika i sociolingvistike na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Uz naučno-istraživački i pedagoški rad sa studentima, povremeno se bavi prevodjenjem. Prevela je više naučnih tekstova sa španskog i engleskog, kao i na ta dva jezika, iz oblasti sociolingvistike, teorije usvajanja drugog jezika i sefardskih studija. Uz to, sa španskog je prevela „Razmišljanja o tehnici” Huana Ortege Gasete, a sa engleskog delove „Enciklopedije mira” urednika Lajnusa Poldinga. Za izdavačku kuću Štrik je pored „Glumice” En Enrajt prevela još roman „Odlazak iz Egipta” Andrea Asimana, romane Dejzi Džonson i „Zimu” Ali Smit.

POSVETA UMETNOSTI I SLOBODI ŽENE

Tokom 20. veka, Irska je svetskoj književnosti podarila neka od najvećih književnih imena i dela u istoriji. Otuda su očekivanja, ali i radoznalost književne publike veliki svaki put kada se na sceni pojavi novi autor ili autorka iz Irske. Naravno, naročito irske književnice poslednjih decenija privlače veliku pažnju kritike i publike, između ostalog zbog velike autorske hrabrosti da u svojim delima govore o osetljivim društvenim problemima i tabuima, i posebno položaju žena.

En Enrajt (Dablin, 1962) je jedno od etabliranih imena irske književne scene, nedovoljno prepoznatljivo među domaćom književnom publikom. Već njen prvi roman, *The Wig My Father Wore* (*Perika koju je nosio moj otac*), objavljen 1995. godine, nagovestio je osećajnost, duhovitost i istančan smisao za prikazivanje složene porodične dinamike koji odlikuju sva njena buduća dela. Evropska književna javnost je jednoj od danas najzapaženijih savremenih irskih autorki veću pažnju poklonila 2007. godine, kada je Enrajt dobila Nagradu Buker za svoj četvrti roman, *Okupljanje*.

Otada je objavila još četiri uspešna romana, od kojih je svaki očekivan s velikim nestrpljenjem i interesovanjem.

Ipak, *Glumica* je tek drugo njeno delo prevedeno na srpski jezik, i to nakon 16 godina, a prvo u izdanju IK Štrik.

Opisati ovaj roman kao još jedan odgovor na večnu temu – odnos majke i ćerke – bilo bi previše jednostavno rešenje složenog zadatka. Sličan izazov je pred pripovedačicom simboličnog imena, Norom, koja pokušava da iz fragmenata prošlosti, uspomena i iskustava dokuči ko je zapravo bila njena majka – Ketrin O'Del, *najpoznatija irska glumica na svetu*. Iza pozorišnih kulisa i ispod scenske šminke iščitavamo životnu priču dve žene koje pored bezuslovne i neupitne ljubavi vezuje i transgeneracijska, opšteženska trauma.

Ovaj roman je i svojevrsna posveta umetnosti i slobodi žene i umetnice da makar na sceni bude dominantna i autentična. Paradoksalno je da tome da bude *Glumica* neprikosnovena Ketrin O'Del žrtvuje svaku drugu slobodu. Odgovor na pitanje ko je ona bila složen je upravo zbog toga što je njen jedini pravi život onaj koji je živela na pozornici i filmskom platnu. Rešena da ćerci ne otkrije tajnu koja bi joj neminovno promenila život – da je začeta silovanjem, Ketrin romantizuje sopstvenu prošlost ispredajući beskrajne i živopisne priče čiji su junaci često domaštane ili potpuno izmišljene ličnosti. Nora raste okružena ljubavlju majke i drugih brzih žena, ali i dekadentnim, ekscentričnim predstavnicima umetničke elite, pripadnicima IRA-e i seksualnim predatorima.

Nije neočekivano što je Ketrinina ćerka koja odrasta slušajući urbane legende iz majčinog glamuroznog glumačkog života postala profesionalna pripovedačica. Nora je, kako sama kaže, autorka *pet finih knjiga o životu i ljubavi* čiji junaci *prosto shvataju stvari i osećaju se pomalo tužno*. Taj opis sasvim odgovara i romanu *Glumica*, iako to možda nije očigledno. Pre nego nacrt za biografsku knjigu o majci, Nora piše ljubavno pismo, pokušavajući da voljenom biću kome se obraća, dugogodišnjem partneru, objasni zašto je baš takva kakva jeste, isto kao što sebi pokušava da objasni zašto je njena majka bila baš takva.

Tajne i bolne istine se u ovom romanu prećutkuju, naslućuju i nagoveštavaju dugo pre nego što ih pročitamo. Pripovedač-

ka tehnika En Enrajt sasvim je slična filmskoj tehnici – ona postepeno gradi napetost, nagoveštava neprijatnost, kao da se tamna senka povremeno nadvija nad junakinjom ili nam tenzična muzička podloga nagoveštava skori vrhunac, a njeni opisi i dijalози su takvi da iz njih lako konstruišemo likove i scene, i vidimo ih jasno, kao na fotografiji. Ponešto namerno ostaje do kraja neizgovoreno, ostavljeno čitateljki da prepozna i protumači. Veština En Enrajt ogleda se i u tome što dok ispisuje „još jednu” priču o „nesrećnoj” porodici, „još jednu” priču o odnosu majke i ćerke („još jednu” priču o životu i ljubavi), u nju uspešno uključuje važna politička i društvena pitanja, s oštricom satire između redova. Konačno, ona nam kroz lik Nore daje kratak, optimističan nagoveštaj da i nakon traume i gubitka postoji mogućnost za oporavak i nadgradnju.

Među nedorečenostima je i odgovor na najvažnije pitanje priče o *Glumici*, ko je i kakva je bila.

Irkinja iz uverenja, Ketrin O'Del je simbol stvaralačke snage, odvažnosti, harizme, sudbinskog talenta, hrabrosti da se done se odluka i zauzme strana. Njena sudbina, međutim, ilustruje sudbinu mnogih sličnih njoj, koje su instrumentalizovane, objektivizovane, postale „vlasništvo”, izgubile sebe i živlele pod maskom da bi mogle da rade ono što vole, a njen tragičan kraj obeležen ludilom i zločinom, vrtoglavim padom velike zvezde, deluje besmisleno samo dok ne počnemo da ga posmatramo u kontekstu otpora nasilju i poniženju, kao njen krajnji napor da bude svoja.

Ketrin je i „svaka žena”, još jedna od bezbroj njih koje slava, lepota, glamur i talenat nisu spasili univerzalnog ženskog iskustva, nasilja, potčinjavanja, poniženja, kao što ni njeno nastojanje da ćerku vaspita da bude svoja i slobodna nije toga spasilo Noru. Njeno „ludilo” je takođe simbolično. Opsektivna ideja da snimi film o Dorkas Keli, prostitutki koja je ubila svoje klijente, predstavlja kulminaciju njenih simpatija prema *zlim protagonistkinjama*. Sve su se one, na svoje načine, odupirale patrijarhalnom nasilju kome ona nije uspevala da se odupre. Njen pucanj u Bojda O'Nilu, još jednog u nizu muškaraca koji su je ponizili, bio je poslednji, očajnički pokušaj da i sama postane jedna od njih.

Aleksandra Aksentijević

VIGDIS JURT (1959) napravila je uzbuđljivu književnu karijeru i napisala mnoge popularne knjige za decu i odrasle. Danas je nagrađivana autorka i jedna od najzanimljivijih, savremenih pisaca Norveške.

Dobitnica je niza nagrada i priznanja, među kojima su: Søren Gyldendal-Prisen, Nagrada kritike 2012, Brageprisen, nagrada Amalija Skram, Aschehougprisen i Nagrada prodavaca knjiga 2016.

Njene knjige su objavljene u 30 zemalja.

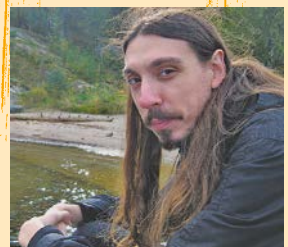
Postavljajući čitaoca u središte upornog, opsesivnog, očajničkog traganja za tajnom, za majkom, za sobom samom i ranom koja se prenosi iz generacije u generaciju, Vigdis Jurt opterećuje čitateljku bolom i tegobom koje sama junakinja nosi i kojih se na kraju oslobađa. Čitateljka (ili čitalac) ostaje zamišljena nad onim što se upravo odigralo, dostiglo vrhunac i primirilo, s pitanjem o sebi samoj. Ako bismo na sopstveni doživljaj primenili kriterijum Johane Hauk da „istinitost dela ne počiva u njegovom odnosu prema takozvanoj stvarnosti, već u načinu na koji deluje na posmatrača”, sigurna sam da bi većina čitalaca potvrdila da je ovaj roman istinit, bolno istinit.

IZ POGOVORA BILJANE DOJČINOVIĆ

Preveo

RADOŠ KOSOVIĆ je rođen 1984. godine u Beogradu. Završio je klasični smer Filološke gimnazije u Beogradu, diplomirao na grupi za skandinavistiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu i stekao zvanje mastera skandinavske književnosti u Norveškoj, na Univerzitetu u Agderu. Živi u Beogradu i radi kao nastavnik jezika i prevodilac s norveškog i danskog. Dobio je nagradu Miloš N. Đurić za najbolji prevod proznog dela 2015. i nagradu Aleksandar I. Spasić za najbolji prevod dela iz oblasti humanistike 2013–2015.

NEJEDNAKOST JE VELIKI PROBLEM PORODICA, GRADOVA, DRUŠTAVA

Ne razumem zašto bogati ne mogu da stanu sa bogaćenjem, samo hoće još, a imaju više nego što mogu da potroše. To je bolesna glad, dok ima toliko zaista gladnih

Prenosimo delove intervjua koji je Vigdis Jurt dala novinarki Politike Marini Vulićević tokom svoje posete Beogradu.

Na nedavno završenom 67. Međunarodnom beogradskom sajmu knjiga, kod „Štrika”, najprodavaniji bio je roman norveške autorke Vigdis Jurt „Nasleđe”, koji se kod nas čita već nekoliko godina, a stekao je gotovo kulturni status. Čak je, po rečima glavne urednice „Štrika” Ljubice Pupezin, donekle zasenio i kod nas novu knjigu ove autorke „Da li je majka mrtva” (oba dela preveo je Radoš Kosović). [...] Junakinja romana „Da li je majka mrtva” traga za majčinom prošlošću, pokušavajući da odgonetne svoju bol. Ovih dana Vigdis Jurt gošća je Štrikovog festivala „Njena zemlja” i predusretljivo razgovara sa čitaocima i novinarima...

M Vaše junakinje, kao i mnogi od nas, bore se sa usađenim uverenjima, sa majčinskom i očevom figurom u sebi samima. Da li je to zapravo protivljenje i najvećem delu sopstva i da li postavljanje granica, kao što je to učinila Bergljut, može da predstavlja oslobođenje?

VJ: To je kompleksno pitanje i zbog toga je zanimljivo za razmišljanje, ali i kao tema za pisanje. Pre svega je ambivalentno, zbog toga što smo uvek ambivalentni u odnosu na ljude od kojih zavisimo. Ka-

da ste dete, potpuno zavisite od roditelja, posebno od majke. Neke majke, posebno one koje pripadaju generaciji majke u mom romanu, nisu imale moć po sebi, osim one što su je zadobijale u kući i porodici, dok su očevi bili odsutni i zaposleni, oni su ti koji su imali novac i kontrolu. Majke su koristile moć prosto jer su mogle, bila je to kontrola nad decom. Nedavno sam u kafeu posmatrala mladu majku sa malim sinom, koji je počeo da plače kada je ona polazila u toalet, a on ostao sa njenom prijateljicom. Majka se ozarila zbog toga što je dete zaplakalo samo zato što se ona udaljila. Bila je srećna jer je toliko zavisio od nje. Moj otac je preminuo, dok moja majka, sa kojom nisam u kontaktu, puni ovog meseca devedeset godina. Mislim da se naš odnos sa roditeljima nastavlja i posle njihove smrti, nastavljaju da žive u nama.

M Vaša proza komunicira sa Frojdom, Jungom i psihonalizom, ali i sa Ibzenom?

VJ: Kao i svi Norvežani, odrastala sam uz Ibzena, u velikoj meri mi je važan, posebno njegova drama „Aveti”, duboka iskrenost njegovog dela, kao i ideja da možete naslediti tugu i bol. Imamo u Norveškoj izreku koja kaže: „Nasledila sam problem od majke, ali nisam znala šta ću sa njim, pa sam ga dala svom detetu”. Ibzena sam mnogo čitala, kao i Dostojevskog, inspiriše me mnogo toga dok pišem.

M U romanu vaša junakinja pominje performans Marine Abramović u kom su je posmatrači povređivali, a zatim nisu mogli da je podnesu zbog toga što su joj učinili...

VJ: To se na neki način događa u mom romanu, otac nije mogao da podnese Bergljut zbog onoga što joj je učinio. To se dešava u svakom ratu, zločinci ne podnose ni da pogledaju svoje žrtve zbog ozleda koje su im naneli. To je mehanizam porodica, ali i društava.

M Vaše junakinje priznaju da varaju muževe sa oženjenim muškarcima, da nisu dobre. Ne biti dobar, to saznanje o pogrešnosti, da li je to već napredak?

VJ: Jedna se lekcija stiče iz toga, a to je da ne postajemo bolji osećajući bol. To se vidi i na Bliskom istoku sada, a niko nije postao bolji posle Holokausta. Pravilo je da ako iskusite bol, bićete loši, ljući. Jedino je moguće tu bol preokrenuti u nešto

dobro. Težak je to rad, ali mnogi su u tome uspeli.

M Vaša proza govori o tome da nismo jednaki ni pred roditeljima ni pred bogom liberalnog kapitalizma...

VJ: Uče nas da nesreću kompenzujemo kupovnom moći. I mi verujemo u to. U sistemu smo, i traže od nas samo da kupujemo, bombarduju nas reklamama, na internetu i svuda. Prave nas glupima, ali mehanizam je prost. Pitam se kada će sve pući. Šume se seku, priroda je uništena zbog proizvodnje. Vidite šta se dešava u Španiji. Moja generacija odrastala je u mirnoj Norveškoj i ja ću možda umreti pre kolapsa sveta, ali mojim unucima će biti vrlo teško. U Norveškoj imamo dugačku granicu ka Rusiji i saveznici smo sa SAD. Američari smo dali tu moć da poseduje baze u Norveškoj, i moći će da ih koristi kad god požele. Ako se nešto desi između NATO-a i Rusije, mi smo u ratu. Vlada nam je poslala obaveštenje o tome kako preživeti u sedam dana u vanrednim okolnostima bez struje, pripremaju nas već...

M Po velikoj mudrosti Alana Forda, bolje je biti bogat, nego siromašan, pa da li su introspekciji skloniji bogati Norvežani od siromašnih na Balkanu?

VJ: Na neki način, mi imamo vreme i mogućnosti, ali po mom iskustvu ljude bogatstvo zaglupljuje. Ne misle o sebi, samo kupuju iznova sa velikim samopouzdanjem. U jednom delu Norveške postoje tradicionalne domaćice koje se udaju za bogataše i brinu o kući. One su samouverene zbog toga što izgledaju kao na reklamama, ali ne znaju koliko su ranjive, jer muž svakog časa može da ih ostavi bez izega. Materijalne stvari nas čini ranjivima, dok siromaštvo uzima snagu. I u Norveškoj ima mnogo siromašnih, a socijalna pomoć je sve manja. Ne razumem zašto bogati ne mogu da stanu sa bogaćenjem, samo hoće još, a imaju više nego što mogu da potroše. To je bolesna glad, dok ima toliko zaista gladnih. Na skorašnjim izborima u SAD to se lepo vidi, najbogatiji samo žele još više moći koju daje politika. Zbog toga treba da menjamo političke sisteme. Nejednakost je veliki problem porodica, gradova, društava i sveta.

Marina Vulićević

MACDA SABO (1917–2007) jedna je od najznačajnijih i najprevođenijih mađarskih književnica. Objavila je preko pedeset književnih dela: zbirki pesama, romana, omladinskih romana, drama, priča, eseja i studija. Rođena je u Debrecinu, gde je stekla klasično obrazovanje. Književnu karijeru počela je kao pesnikinja. Turbulentne 1949. vest da je dobila prestižnu Baumgartenovu nagradu zatekla ju je na radnom mestu službenice Ministarstva vera i obrazovanja, da bi joj još istog dana, zajedno s veću da joj je nagrada oduzeta, bio uručen i otkaz. Kao neprijateljski (klasni) element, bila je osuđena na silencijum i nije smela ništa da objavljuje sve do 1958,

kada se okreće pisanju proze. Dela Magde Sabo prevedena su na više od 40 jezika, a za svoj rad dobila je brojna važna nacionalna i međunarodna književna priznanja među kojima se izdvajaju nagrada Atila Jožef, Košut, prestižna francuska književna nagrada Femina za strani roman i Cévannes za evropski roman. Sabova je doživela i druge velike počasti; postala je počasna građanka Debrecina i Budimpešte, izabrana je za članicu Evropske akademije za nauku, a čak četiri njena romana, uključujući i Daljine, našla su se među sto najvažnijih mađarskih romana svih vremena. Nekoliko romana Magde Sabo pretočeno je u filmove.

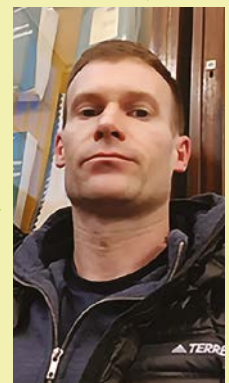
Ovo je knjiga o jednom problematičnom i osetljivom detetu-ekscentriku, namenjena osetljivim čitaocima i čitateljicama, o teškom i mučnom putu i borbi da se nađe vlastiti stvaralački glas, napisana iz prve ruke. Važno je još jednom istaći i to da je ona napisana s finom dozom autoironičnog otklona, što je drži podalje od zamke nepodnošljive sentimentalnosti, sladunjavosti i egzaltiranosti u koju moderna proza, koja teži uzbudljivoj priči i zapletu, neretko upada.

IZ POGOVORA MARKA ČUDIĆA

Preveo

MARKO ČUDIĆ rođen je 1978. godine u Senti, gde je završio osnovnu školu i gimnaziju. Na Katedri za hungarologiju Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu diplomirao je 2001. godine. Od marta 2003. godine radi na Katedri za hungarologiju Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Objavio je knjigu Danilo Kiš i moderna mađarska poezija (2007), kao i niz studija i članaka u domaćim i inostranim književnim i stručnim časopisima i zbornicima radova. Još od studentskih dana bavi se književnim prevodilaštvom i do sada je objavio osam knjiga prevoda. Dobitnik je nagrade Bazsalikom za književno prevo dilaštvo (2004), kao i nagrade za mlade pisce Ervin Šinko (2006), za studije i eseje na mađarskom jeziku. Godine 2002. dobio je stipendiju fonda Milan Fišt Mađarske akademije nauka za dotadašnji prevodilački rad. U nekoliko navrata (2002, 2007, 2012 i 2013. godine) boravio je kao stipendista fondacije Magyar For dítóház Alapítvány u Kući prevodilaca mađarske književnosti u Balatonfi redu (Mađarska). Godine 2019. Dobio je nagradu Miloš Đurić za najbolji prevod. Živi i radi u Beogradu.

SREĆNO DETINJSTVO UMETNIKA – OKSIMORON ILI ATLANTIDA?

Prenosimo deo kritike Marije Kostić, polaznice Štrkove radionice pisanja književne kritike *Mlada Evropa čita*.

Roman *Stari bunar* predstavlja prvo od nekoliko autobiografskih dela najprevođenije mađarske spisateljice Magde Sabo, koje u srpske knjižare dolazi u odličnom prevodu Marka Čudića. U ovom romanu autorka opisuje rane godine svog detinjstva i poput svih (auto)biografija umetnika i ova je važna za uvid u to kakvo je bilo najuže, pa zatim i šire, društveno okruženje poznate spisateljice, gde je zasejana klica njenog spisateljskog umeća i opredeljenja, odakle je crpla ideje i inspiraciju za zaplete budućih romana kao i za izgradnju likova.

Stari bunar Magda Sabo je napisala na sredini književne karijere, u zreloj dobi kada se obično i javlja izražena potreba za vraćanjem u detinjstvo, povezivanjem stvari, traženjem uzroka i posledica, uobličavanjem svega stečenog i stvorenog u smislenu životnu šemu. U romanu saznajemo da je Sabo od malena volela da promatra i analizira svet, te da je osećala strahovitu potrebu da dokuči uzroke i veze stvari i pojava. Upravo tako, pažljivo razvrstano i raspoređeno prema najvažnijim odrednicama za njen razvoj i pogled na svet, koncipirala je i ovaj roman – od opisa roditelja, prikaza rodnog grada, okruženja, te društvenih i verskih prilika u kojima je odrastala, preko prvih poimanja sebe i za nju važnih relacija (prema životinjama, umetnosti, pozorištu), pa sve do suštinskih a teško uhvatljivih pitanja o vremenu, smrti, sumnji. Naposletku, opisala je i ono za nju najznačajnije – početke pisanja.

Dosta je autobiografskih dela ili onih koja su u većoj ili manjoj meri zasnovana na ličnim iskustvima, ali ređe nailazimo na ona

koja formativna iskustva nastala u primarnoj porodici opisuju kao srećna. U tom kontekstu romansirana autobiografija *Stari bunar* predstavlja izuzetak budući da je odrastanje Magde Sabo uprkos nepogodnim društvenim prilikama i finansijskoj nestabilnosti njene porodice bilo izrazito srećno. Ne samo to, upravo podržavajuća porodična atmosfera puna nežnosti, ljubavi i razumevanja, odigrala je ključnu ulogu na putu autorkinog postanka (vrsnom) književnicom i sudeći po delima Sabo ni najmanje nije osujetila njenu veštinu kreiranja kompleksnih likova i dubokih međuljudskih odnosa u svojim delima.

[...] Sve u porodičnoj atmosferi Sabovih bilo je podsticajno za negovanje umetnosti. Mala Magda je odrastala u nekonvencionalnim uslovima (i vrlo rano postala svesna različitosti svoje porodice u odnosu na druge) gde su čitanje, pisanje, izmišljanje priča i glumački performansi bili svakodnevni porodični rituali. Usled toga je oblikovala mišljenje bitno i za kasnije pisanje da je *igra jedina ozbiljna stvar u životu*. Kako je kao dete bila veoma bolešljiva roditelji su je pomalo i razmazili, ali prevashodno su je slušali i razumeli, dopuštajući povremene društvene „ispade” i preko potreban dečiji bunt. Od njih u amanet, zabeležila je, dobila je uvid o važnosti kritičkog razmišljanja i praćenja unutrašnjeg glasa, od majke posebno i interesovanje za bavljenje sudbinama emancipovanih žena. Najvažnije usađeno pak, bila je *svest o vlastitom značaju*. Uprkos njenom narušenom zdravlju i izazovnoj finansijskoj situaciji u kojoj su živeli, sloga među roditeljima, *izuzetna nežnost* kojom su je obasipali, te međusobna ljubav i briga, anulirali su sve nepovoljne spoljne faktore pomažući da Magda doživi detinjstvo, pa onda sebe i svet na najblagorodniji način, te da svoju porodicu sa svim manama i nedostacima smatra najsigurnijim i najpoželjnijim mestom na svetu. *Volela sam da živim*, piše Sabo, dok roditelje opisuje na sledeći način:

[...]

DETINJSTVO – KOVČEG ILI RIZNICA

Tove Ditelvsen, savremenica Magde Sabo, u svojoj autobiografiji je detinjstvo [...]

Kao metaforu za detinjstvo, Sabo koristi pojam iz naslova romana – *stari bunar*. U detinjstvu taj bunar je bio objekt straha za njene roditelje koji svojoj jedinici nisu do-

zvoljavali da mu se približava kako ne bi u njega upala, dok je za nju on predstavljao predmet velike znatiželje. Sumirajući svoja sećanja na papiru shvatila je da radi upravo ono što joj je kao maloj bilo zabranjivo – naginje se nad bunarom, odnosno detinjstvom. To naginjanje i „pad” u njega, u zavisnosti od toga šta ćemo tamo za teći, može biti dvojako. Na njegovom dnu Tove Ditelvsen je videla detinjstvo *dugo i uzano poput kovčega*, detinjstvo od kog se čovek jedino smrću može *spasiti*; Magda pak bistru vodu koja je za nju značila izvor života, zdravlja i unutarnjeg cvetanja.

Pa iako su u romanu *Stari bunar* opisi privrženosti roditelja malenoj Magdi, njihovog beskrajnog razumevanja, dopuštanja slobode i izuzetnog pedagoškog pristupa (posebno očevog) na granici sa idealizacijom, ovo delo je lišeno patetike. Ne može se reći ni da se opisi njenih roditelja, konkretno opis majke, uklapa u lik iste dugo zastupljen u književnosti – onaj koji pothranjuje mit o savršenoj, nesebičnoj osobi uvek spremnoj na žrtvu (u tom kontekstu su književna dela (među njima i dela u ovom tekstu pomenutih autorki) koja istu predstavljaju na realniji, a time i suroviji način, pravo literarno osveženje). Ideja Magde Sabo u *Starom bunaru* nije bila da sebe, a ni svog oca i majku prikaže kao bezgrešne naprotiv, njen osvrt na sebe malu nije sentimentalna – samokritičan je, duhovit, sa izvesnom dozom ironije. [...]

Uvreženo je i mišljenje da kvalitetna umetnost nastaje samo iz boli. Magda Sabo je od najranijeg detinjstva redovno posećivala pozorište i došla do sličnog zaključka – da je za nastanak umetnosti potrebna trunčica tame i neizvesnosti. Pa ipak, spokojna porodična atmosfera joj nije uskratila izvore mraka i dubina preko potrebnih za stvaranje naprotiv, *iz svog bunara* ona je bezbednije crpla sve što joj je bilo potrebno.

Roman *Stari bunar* predstavlja ne samo bitan izvor informacija o mađarskoj spisateljici i potporu pri razumevanju njenih dela, već (bilo da je u potpunosti zasnovan na istinitim (objektivnim) činjenicama ili ne) i važan podsetnik o tome kakav značaj porodica ima na svakog, pa i na umetnika i koliko je srećno odrastanje, razumevanje, ljubav i podrška roditelja nemerljiva, presudna i najdragocenija stvar za pojedinca, a samim tim i za društvo u celini.

Marija Kostić

izdavačka kuća Štrik predstavlja

NJENA ZEMLJA 2023

decenija naše priče

Izdavačka kuća Štrik je u okviru festivala Njena zemlja koji organizujemo svake godine u novembru obeležila 10 godina svog postojanja.

Tokom dva dana, naša verna čitalačka publika pridružila nam se u kafe knjižari Štrik, gde su prisustvovali razgovorima s autorkama Ornelom Vorpsi i Lejlom Kalamujić, tribini o ekologiji i izdavaštvu, i podsećanju na to šta smo sve radile tokom proteklih 10 godina.

Gošće i gosti festivala su pored blokčića, olovke, bukmarkera i bedža dobili i primerak knjige *Njena zemlja* Šarlot Perkins Gilman, koja je prvo Štrikovo izdanje i po kojoj festival nosi ime.

Prvi dan je protekao u znaku ekologije i romana *Zemlja* u kojoj se nikad ne umire Ornela Vorpsi. Iako je bila sprečena da fizički prisustvuje festivalu, autorka je i putem onlajn uključivanja približila publici živopisan i surov svet svog detinjstva. Urednice i urednici izdavačkih kuća Štrik, Odiseja i Heliks, učestvovali su u diskusiji o štetnom uticaju izdavačke delatnosti na životnu sredinu, i mogućnostima za razvoj kreativnih praktičnih rešenja koja bi omogućila razvoj izdavaštva budućnosti s većom ekološkom svešću.

Drugog dana festivala, publika je bila naročito raspoložena za razgovor s Lejlom Kalamujić o njenoj knjizi *Šake pune oblaka*. Reč je jednoj od nekoliko regionalnih autorki Štrikovih izdanja s velikom fan bazom u Beogradu, uvek spremnom na druženje i razgovor o Lejlinim knjigama. Konačno, Štrikova redakcija je s publikom podelila najlepše trenutke iz poslednjih 10 godina. Podrška publike i prijatelja pravi je vetar u leđa za sve buduće festivale i nova izdanja koja pripremamo.

NJENA ZEMLJA 2024

U okviru Njenje zemlje 2024, Štrik je organizovao jedan od najposećenijih književnih događaja sezone – gostovanje norveške autorke Vigdis Jurt, koja je zahvaljujući našim izdanjima, romanima *Nasleđe* i *Da li je majka mrtva* (oba objavljena u okviru projekata Kreativne Evrope) postala književna zvezda u našoj zemlji.

Tokom dvodnevne posete, Vigdis Jurt se družila sa publikom i novinarama, s beskrajnim strpljenjem za svako pitanje, fotografiju i potpisani primerak njene knjige. Naša knjižara bila je mala da primi sve čitateljke i čitaoce koji vole njene knjige. S autorkom su razgovarali Ljubica Pupezin, glavna i odgovorna urednica Štrika, i prevodilac Radoš Kosović.

Drugog dana festivala, Slavka Vlalukin je sa prevodiocem Markom Čudićem razgovarala o najnovijem izdanju još jedne od Štrikovih zapaženih autorki, Magde Sabo, čija je knjiga *Stari bunar* objavljena u okviru projekta *Njena priča je i tvoja priča*. Kako su dela Magde sabo popularna među publikom, uživali smo u ovom subotnjem popodnevnu podrobnije se upoznajući s štrikovim najnovijim izdanjem.

Velika posećenost festivala motivisala nas je da istrajemo u svojoj misliji prevođenja najkvalitetnijih dela savremene evropske književnosti.

15. novembar, 18 h

Razgovor s Vigdis Jurt, autorkom romana *Nasleđe* i *Da li je majka mrtva*

Strik

Organizator

Co-funded by
the European Union

Podrška

Projekat Njena priča je i tvoja priča ne bi bio moguć bez učešća naših regionalnih partnera: Kuturnog centra Danilo Kiš iz Slovenije, uz čiju podršku je realizovano šest epizoda podkasta Zašto muškarci ne čitaju žene i Naratorijuma iz Bosne i Hercegovine, koji je organizovao šest radionica Mlada Evropa čita, kao i portala Bookvica, Booksa, Normalizuj.me, Strane.ba, na čijim stranicama su dostupne sjajne kritike mladih autorki i autora.

Zahvaljujemo se i prevoditeljki Tihani Hamović i prevodiocima Marku Čudiću i Radošu Kosoviću koji su u okviru naših prevodilačkih radionica podelili svoje znanje s mladim prevoditeljka i prevodiocima.

